

LIBYA

Çalınmış Devrim

MART 2018

Riad Domazeti, Taner Altun

INSAMER
İHH İSLAMİ VE SOSYAL ARAŞTIRMA ANA MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
بمركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

 info@insamer.com

 www.insamer.com

ORTADOĞU

ARAŞTIRMA 59

Araştırma 59
Ortadoğu
Mart 2018

Libya:

Çalınmış Devrim

©İNSAMER 2018

Bu yayının bütün hakları İNSAMER İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'ne aittir. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan: Riad Domazeti, Taner Altun

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör: Ümmühan Özkan

Web Editörü: Zülfıye Zeynep Bakır

Referans için:

Domazeti, Riad, Taner Altun, *Libya: Çalınmış Devrim*, Araştırma 59, İNSAMER, Mart 2018.

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu

Baskı: Pelikan Basım

Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

Karagümrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş ve Tarihî Arka Plan	01
Devrime Giden Süreç	03
Libya'da Kabile Anlayışı ve Bölgecilik	06
Libya'da Mevcut Siyasi Durum	07
Libya Siyasetinde Mevcut Parti ve Aktörler	08
Devrimci İslami Güçlerin Durumu	11
Libya'da Etkin Kişiler	11
Parçalanmış Şehirler ve Hâkim Güçler	15
Libya'da DAESH Muamması	18
Libya'da Yabancı Güçlerin Varlığı ve Etkisi	18
Uzlaşma Arayışları: Barış Görüşmeleri	24
İnsani Kriz	25
İHH Tecrübesi ve Projeler	28
Sonuç	29
Sonnotlar	30

GİRİŞ VE TARİHİ ARKA PLAN

Kuzey Afrika'nın ikinci en geniş ülkesi olan Libya'nın doğusunda Mısır, güneyinde Çad ve Nijer, batısında Cezayir, kuzeybatısında ise Tunus bulunmaktadır. Büyük bölümü çöllerden oluşan Libya topraklarında şehirler çoğunlukla kıyı bölgelerde konumlanmıştır. Buna karşın ülkenin en önemli yer altı zenginliğini oluşturan petrol yatakları ise iç bölgelerdeki çöllük arazilerde bulunmaktadır. Ülke gelirlerinin %94'lük bölümü petrol ihracatından elde edilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar ülkede büyük doğalgaz rezervlerinin olduğunu da göstermiştir.

Libya'nın ilk yerleşimcilerinin Berberiler olduğu bilinmektedir. MÖ 1000'li yıllarda bölgenin batısına yerleşen Fenikeliler, Trablus kentini kurarken doğu bölgelerine yerleşen

Yunanlılar da bugünkü Barka kenti ve çevresindeki yerleşimleri kurmuştur. Çok geçmeden bölge Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiş ve iki parça tek bir devletin egemenliği altında birleşmiştir. Ancak Roma'nın ikiye bölünüşü sürecinde özellikle 4. yüzyıldan itibaren Libya topraklarının batısı Batı Roma, doğu kesimleri de Doğu Roma'nın hâkimiyetine girince coğrafya yeniden ikiye bölünmüştür.

642 yılından itibaren İslam fetihlerinin başlamasıyla Berberi kabileleri de İslam'ı benimsemiş ve Araplar ile Berberilerin karışmasıyla bugünkü halk sosyolojisi oluşmuştur. Bir buçuk asır hilafet merkezine bağlı kalan bölge, yaklaşık 800 yılında batısı Aglebiler, doğusu da Mısır eyaletine bağlı bir şekilde bölünmüştür.

OSMANLI'DAN ARAP BAHARI'NA

16. yüzyılın başlarında Bingazi bölgesi Osmanlı idaresine girerken, 1551 yılında Osmanlı amirali Turgut Reis, Trablus'u da imparatorluk topraklarına kattı. Böylece bütün coğrafyayı kontrolü altına almış olan Osmanlı, Libya'ya ayrı bir eyalet statüsü verdi. 1711 yılından itibaren ise ülkenin doğu bölgeleri Senusi tarikatına bağlı emirlerce idare edilmeye başlandı.

Bölgedeki Türk idaresi, yerel bir başkaldırı ya da hoşnutsuzluktan değil, İtalyan işgali nedeniyle 1911 yılında sona erdi. Fakat İtalyanların bölgeye yerleşmesi kolay olmadı. Osmanlı desteği ile ayaklanan yerel halk, bir yıl boyunca işgale karşı kararlı bir direniş sergiledi. Ancak ne var ki Osmanlı yönetimi, Uşi Anlaşması ile bölgenin yönetimini İtalyanlara bırakmak zorunda kaldı.

İtalyan işgaline karşı direniş 1943 yılına kadar devam etti. Ülkenin iç kesimlerinde Şeyh Muhammed İdris liderliğindeki Senusi tarikatının belirgin bir üstünlüğü bulunuyordu. Bu dönemde Senusi şeyhlerinden Ömer Muhtar'ın direnişi, ülke tarihinde unutulmaz izler bıraktı.

İtalya, 1930'lu yıllarda sert önlemlerle Libya'da bir süre kontrolü sağlamış olsa da 2. Dünya Savaşı sırasında Trablus'tan doğuda Mısır sınırına kadar devam eden kıyı şeridi İngilizlerin; Fizan'ı da içine alan daha güney bölgeler ise Fransızların eline geçti. Libya ancak 1951 yılında bağımsızlığını ilan etti. Senusi ailesinden İdris, ülkenin yeni kralı oldu.

Bağımsız Libya'nın ilk yılları başarsız siyasi yönetim ve yetersiz ekonomik imkânlar nedeniyle oldukça sıkıntılıydı ve ülke ancak dış yardımlarla ayakta durabiliyordu. Gelirlerinin bir bölümü, o dönem Soğuk Savaş dengeleri içinde Batı Bloğu ül-

kelerine sağlanan askerî üslerin kilerlerinden elde edilmekteydi.

Ancak ülkede 1959 yılında petrolün bulunması ile birlikte, 1960'lı yılların başından itibaren sadece ekonomik durum değil, siyasal yaşam ve toplum kökten değişmeye başladı. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kral İdris'in başında bulunduğu az sayıda aile tarafından bir çeşit kabile koalisyonu ile yönetilen ülke, hızlı bir modernleşme sürecine girdi. Halkın dörtte birinin göçebe olduğu Libya'da petrolün bulunması ile birlikte tarımın önemi azalırken, kentleşme hızlandı. Yönetici, memur ve güvenlikli sınıfları önem kazanmaya başlarken, 1963 yılındaki beş yıllık plan uyarınca yeni kamu hizmetleri, yollar ve ulusal eğitim kurumlarının inşası hızlandı. 1950'li yıllarda halkın %95'i okuma yazma dahi bilmezken, petrolün bulunmasıyla artan ekonomik imkânlarla birlikte eğitim yatırımları arttı.

Toplumdaki ve ülke bürokrasisindeki değişimi iyi okuyamayan Kral İdris'in dış politika tercihleri, dönemin popüler milliyetçilik söylemine inanan genç elitler tarafından benimsenmiyordu. Bu genç askerî elitlerden oluşan bir grup subay, 1969 yılında Kral İdris'in Türkiye'ye ziyareti sırasında darbe yaparak ülke yönetimine el koydu.

Darbenin mimarı 27 yaşındaki Albay Muammer Kaddafi, başlarda ülke sosyolojisinin zorunlu bir sonucu olarak kabile koalisyonu ile iyi geçinme eğilimi içinde olsa da kısa süre sonra baskıcı bir rejim inşa etti. Kaddafi, yaklaşık 1.500 yerel komitenin söz sahibi olduğu "cemahiriye" sistemini kurarak aşiret, ideolojik bağlılık veya kimi yerde coğrafi temelde oluşan bu yerel komitelere yerelde özgürlük verdi. İslam, sosya-

Libya'nın ilk yerleşimcilerinin Berberiler olduğu bilinmektedir.

MÖ 1000'li yıllarda bölgenin batısına yerleşen Fenikeliler, Trablus kentini kurarken doğu bölgelerine yerleşen Yunanlılar da bugünkü Barka kenti ve çevresindeki yerleşimleri kurmuştur.

lizm ve Arap milliyetçiliğinin karışımından oluşan yeni bir felsefe geliştiren ilk cildini 1976 yılında, ikincisini de 1980'de bastığı *Yeşil Kitap* adıyla bir kitap yayınladı. Kaddafi, içeride özellikle kendi iktidarına yönelik iki önemli risk odağı görüyordu: Kral İdris'in ailesi ve Müslüman Kardeşler hareketinin siyasal ve toplumsal mobilizasyon kabiliyeti. Bu nedenle söz konusu iki kesim de tamamen tasfiye edildi.

Kaddafi, dış politikada da benzer bir sertlik sergiledi. Arap milliyetçiliği konusunda Cemal Abdünnasır hayranı olan Kaddafi, ülkenin petrolden elde ettiği gelirin bir bölümünü, başta Afrika olmak üzere dünyanın farklı bölgelerindeki bağımsızlık yanlısı silahlı hareketleri desteklemek için kullandı. Libya, 1990'lı yıllar boyunca

bir yandan ağır yaptırımlar bir yandan da siyasal izolasyonla baş etmek zorunda kaldı.

Kaddafi iktidarının ilk yıllarından itibaren Afrika ile ilişkiler hep öncelik taşıdı. Bu ülkelerin bağımsızlıkları sonrasında özellikle Batı'ya karşı desteklenmesi, farklı Afrika ülkelerinin birbirleri ile yaşadığı sorunları çözmek için arabuluculuk yapılması, Afrika'nın kalkınması konusunda ekonomik yardımlarda bulunulması gibi adımlar, olumlu bir Libya ve Kaddafi imajı oluşturmuştu.

Batı ile ilişkilerin iyileşmeye başladığı 2000'li yılların başından itibaren ekonomik toparlanmasını gerçekleştiren Libya, bir süre sonra tüm Arap coğrafyasını etkileyen Arap Baharı ile halen devam etmekte olan bir kaosa sürüklendi.

DEVİRİME GİDEN SÜREÇ

2010 yılı sonunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika İslam diyarlarında başlayan halk hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri Libya'dır. Uzun dönem Osmanlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra bir müddet İtalyan işgaline uğrayan Libya'nın kabilevi toplumsal yapısından dolayı merkezî sisteme dayalı idaresi hep zor olmuştur. Söz konusu bu özelliğinin etkilerini Arap Baharı'ndan sonra oluşan siyasal ve askerî yapılanmalarda da görmek mümkündür. Bingazi, Trablusgarp ve Fizan bölgelerini kapsayan modern Libya'nın bu ayrılıkçılığı, ülkede günümüzde yaşanan ihtilafların da fay hatlarını oluşturmaktadır. Aşiret ve kabile gücü, ülkedeki siyasal kadroları belirleyen önemli bir faktördür. Muammer Kaddafi dönemi Libya'sında kabileler arasındaki bu denge korunmak suretiyle istikrarlı bir yapı kurulabilmişti. Kaddafi'ye bağlı bürokratların gücü, büyük

kabilelerin prestijlerini muhafaza ettikleri bir ittifak üzerine bina edilmişti.¹ Ülkeyi 40 yıl boyunca bu dengelemlere göre yöneten Kaddafi, 2011 yılı Ocak ayı sonlarında başlayan gösterilerin hızla ülke geneline yayılması ve dış güçlerin ülkeye müdahalesiyle devrildi. 17 Şubat 2011'de Bingazi'de kontrolü kaybeden Muammer Kaddafi'nin göstericilere karşı sert muamelesi, kabilelerin desteğini yitirmesine ve ülkenin batısını kaybetmesine sebep oldu. Kaddafi, ilerleyen haftalarda ülke genelindeki askerî ve coğrafi hâkimiyetini de kaybetti. Muhafızların 27 Şubat 2011 tarihinde adalet eski bakanı Mustafa Abdulcelil önderliğinde Ulusal Geçiş Konseyi'ni (UGK) kurmasıyla da devrim geri dönüşü olmayacak şekilde pekişti.

2011'in Eylül ve Ekim aylarında Kaddafi önce Trablusgarp'ı sonra da doğduğu kent olan Sirte'yi kaybetti. 42 yıllık iktidarının ardından trajik

bir şekilde öldürülen Muammer Kaddafi'nin devrilmesinden sonra kabile temsilcileri, İslami gruplar, Kaddafi'ye muhalif asker bürokratlar ve sahada savaşan güçlü komutanların bir araya gelmesiyle kurulan UGK, ülkenin meşru yönetimini oluşturdu.

Devrim esnasında ülkede hâkim olan milis güçler, savaştan sonra da güçlü bir konumda etkilerini sürdürmeye devam ettiler. Ancak bir süre sonra bu güçler, Batılı ülkelerin de kışkırtmasıyla çeşitli gerekçelerle birbirleriyle mücadeleye girişti. Özellikle Müslüman Kardeşler bağlantılı sürgündeki muhalifler, geçiş döneminde etkin olmaya başlayınca ülkede İslamlaşmadan çekinen güçlerin müdahalesi de gecikmedi.

Savaş döneminde etkili olan ve karizmatik kişilikleri ile devrimciler nezdinde saygı duyulan Mustafa Abdulcelil ve Mahmud Cibril gibi isimler, savaşın sona ermesiyle birlikte istifa ederek ülkede genel seçimlerin yolunu açtılar. Mahmud Cibril'in istifasından sonra geçici dönemin başbakanı Abdurrahim Kiib oldu. Cibril ve Abdulcelil'in istifa kararları her ne kadar Libya'nın demokratikleşmesi açısından olumlu olsa da ülkeyi devrimi gerçekleştiren kadroların tecrübesi ve önderliğinden mahrum bıraktığı için stratejik olarak olumsuz bir adım olmuştur. 2012 Temmuz'unda yapılan ilk genel seçimleri Mahmud Cibril önderliğindeki Adalet ve İnşa Partisi kazandı; ancak hükümet kurmak için gerekli çoğunluğu sağlayamadığı için yapılan bir anlaşma ile liberal bir isim olarak tanınan Ali Zeydan başbakan seçildi. Bu geçiş sürecinde ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve güvenlik konularındaki sıkıntılar büyük ölçüde artarak devam etti.

Batı ve doğu merkezli silahlı milislerle siyasi güçlerin kutuplaşması sonucunda Libya'da bir çatışma zemini

hazırlanmış oldu. Çeşitli kişisel çıkar hesapları ve düşmanlıkların oluştuğu bu süreçte UGK ile silahlı devrimciler arasında da tam bir mutabakat kurulamadı. Havalimanı, şehirlerin giriş çıkışları, petrol sahalarının emniyeti, devlet dairelerinin kontrolü ve limanlar gibi kritik noktaları elinde tutan silahlı gruplardan bazıları UGK'nın kararlarına saygılı davranırken bazıları ellerindeki stratejik noktaları teslim etmeyi reddetti.

Bu dönemde güneyde bulunan aşiretlerin hem kendi aralarında çatışması hem de UGK ile yaşadıkları sorunlar da giderek büyüdü. UGK, ulusal bütünlüğe zarar verdikleri gerekçesiyle güneydeki aşiretlere karşı güç kullanabileceği tehdidinde bulundu. Bu arada Libya sokakları iyiden iyiye hareketlenmeye başlamıştı. Eylül 2012'de ABD Bingazi Konsolosluğu'nda Büyükelçi Chris Stevens'in öldürülmesi, ülke için önemli bir dönüm noktası oldu. Geride cevapsız pek çok soru bırakan bu olay üzerine halk, milislerin sokaklarda dolanmasının yasaklanmasını talep etmeye başladı.

Bölgedeki dengelerin hızla değiştiği bu gerilimli ortamda Arap Baharı sürecinin Suriye ve Mısır'da zora girmesi, Libya'yı da olumsuz etkilemeye başladı. 2013'ün Temmuz ayında Mısır'da Batılı devletler, İsrail ve bazı Körfez ülkelerinin desteğiyle gerçekleştirilen askerî darbenin siyasi yansımaları Libya'ya da uzandı.

Libya devrimini gerçekleştiren askerî ve siyasi güçlerin etkinliği, Batılı devletlerin NATO önderliğinde başlattıkları askerî müdahaleyle birlikte hem azaldı hem de ülkedeki grup-

Muammer Kaddafi'nin devrilmesinden sonra kabile temsilcileri, İslami gruplar, Kaddafi'ye muhalif asker bürokratlar ve sahada savaşan güçlü komutanların bir araya gelmesiyle kurulan UGK, ülkenin meşru yönetimini oluşturdu.

ların birbiriyle olan ilişkilerini daha da karmaşık hale getirdi. Üstelik Mayıs 2014'te Halife Hafter'in kalkıştığı darbe girişimi ile birlikte Kaddafi rejiminden kalan grupların tekrar siyaset sahnesine çıkması ve özellikle ülkedeki İslami gruplardan duyulan rahatsızlık, Batı'nın petrol menfaatleri konusundaki endişeleriyle birleşti ve Libya'nın siyasi geçiş sürecinde derin çatlaklar oluşmasına sebep oldu. Hafter'in bu müdahalesi ülkede DAEŞ'in ortaya çıkmasına da zemin hazırladı.

Uzun yıllar ABD'de yaşayan ve Batı ile derin ilişkileri bulunan Kaddafi'nin emekli generallerinden Halife Hafter, ülkedeki İslami grupları ve Müslüman Kardeşler uzantısı yapıları temizlemeyi vadeliyordu. Ancak Hafter, her ne kadar Libya siyasetinde ve toplumunda tanınan bir sima olsa da siyasi ağırlığı ve sempatisi düşüktü. Darbe girişimi başarısız olmuş görünse bile Hafter, Libya'nın zengin petrol yataklarını ele geçirmeye çalışan başta Fransa, İtalya ve ABD olmak üzere Batı'nın tam desteğini almakta zorlanmadı. Bölgede DAEŞ gibi terör örgütlerinin ortaya çıkmasına yol

açan bu politikalar, pek çok kişi tarafından daha fazla askerî müdahaleye zemin oluşturmak için hazırlanan projenin bir parçası olarak yorumlandı.

Hafter'in askerî anlamda güçlenmesi, doğal olarak devrimi yapan silahlı güçler açısından kabul edilebilir bir durum değildi. Kaddafi rejiminden kurtulan devrimciler eski rejime benzer Hafter idaresi altında girmektense mücadeleyi tercih ettiler. Bu fiilî durum Hafter ile devrimci güçler arasındaki silahlı çatışmayı tetikledi. Hafter, Tobruk'taki darbe girişiminden sonra Libya'nın tamamına hâkim olmak için operasyonlar başlattı ve Suriye'de olduğu gibi DAEŞ terörünü istismar ederek ülkenin doğusundan batısına doğru önce Bingazi'yi sonrasında da başkent Trablus'u ele geçirmek için harekete geçti. Bu süreçte ülke genelinde artan gerilim toplumun iyice ayrışmasına sebep oldu.

Hafter'in Libya'yı fiilî olarak bölüp ülkede çift başlı bir yönetime yol açmasından sonra Birleşmiş Milletler (BM) ve komşu ülkelerin girişimleriyle barış görüşmeleri yapıldı. Başta BM olmak üzere uluslararası güçlerin tanıdığı Trablus hükümeti ile Hafter destekli Tobruk hükümeti arasında 2015 yılında *Fas Anlaşması* olarak bilinen anlaşma imzalandı. İç ihtilafları sona erdirmek ve ulusal birlik hükümetini kurmak amacıyla imzalanan anlaşma, Tobruk'taki Temsilciler Meclisi'nin yasama konseyi olarak kabul edilmesi; yüksek devlet, yüksek yerel yönetim, yeniden imar, anayasa hazırlama, savunma ve güvenlik konseylerinin kurulmasını öngörüyordu. Fas Anlaşması hâlihazırda ülkenin birliğini sağlamak için temel metin olarak kabul ediliyor.

LİBYA'DA

KABİLE ANLAYIŞI VE BÖLGEÇİLİK

Libya'nın sosyal ve toplumsal yapısında kabilecilik halen devam eden çok güçlü bir olgudur. Gerek Kaddafi döneminde gerekse devrim sürecinde Libya'nın siyasi hayatında kabilecilik mantığı temel motivasyonlardan birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarihten gelen sorunlar devrimle birlikte bir kez daha gün yüzüne çıkmıştır.

Çöllerde ve geniş toprak sahalarında özgür ve herhangi bir merkezî siyasi otoritenin sıkı kontrolü olmaksızın yüzyıllardır yaşayan kabilelerin yerleşik hayata geçişi ve modern siyasal sistemlere katılımı, son 50 yıldır ülkenin en ciddi açmazlarından biri olmuştur. Doğal olarak Libya'da modern ulus devletlerdeki kriterlere uygun bir vatandaş profilinden bahsetmek pek mümkün değildir ve bunun için de birçok kültürel gerekçe vardır.

Libya'da halen yerleşik olmayan ve genel olarak Arap toplumlarında görülenden oldukça farklı yapıda çok sayıda kabile bulunmaktadır. Bu kabilelerin en meşhurları Tuaregler, Amazingler ve Tebular'dır Libya'da sayıca en büyük kabilelerden biri olan 750.000 nüfuslu Verşufanna aşireti, başkent Trablus başta olmak üzere ülkenin bütün önemli bölgelerine yayılmıştır.

Libya'nın doğusunda da Megaribe, Zuveyh, Cazvih, Barasiler, el-Abid, Ubeydat, Urfiler, Hasiler, el-Menfe, Bergusiler gibi nispeten büyük kabilelerin yanında, Murabıtlar olarak bilinen ve genellikle bir aile ile sınırlı olan kabile-aile grupları mevcuttur. Libya'nın hem doğu hem de batı kesimlerinde bulunan bu tür kabileler, çoğunlukla siyasete karışmamaya özen gösterirler. Bu tutumlarından

dolayı da Libya siyaseti üzerindeki etkileri azdır. Ülkenin batı kesimlerinde de her kabileden gruplar olmakla birlikte sayıca öne çıkanlar Barasiler ve Misallatilerdir.

Toprak hâkimiyeti bakımından geniş havzaları kontrol eden Verfeliler, ülkenin en büyük kabilesi kabul edilmektedir. Bu kabile, hâlihazırda Hafter'in kontrolündeki Tobruk hükümetini desteklemektedir. Verfeliler dışında diğer bazı büyük kabileler de Hafter'in yanında durmaktadır. Bu kabilelerin Hafter'i desteklemesinin en büyük sebebi, ideolojik bir yakınlıktan ziyade Hafter'in ülkenin doğu bölgelerinde güvenliği sağlayabileceğine olan umutlarıdır.

Ülkenin en geleneksel yapısını oluşturan Senusiler de doğuda yerleşiktir. Bu kabile sayıca fazla olmamakla birlikte, halk tarafından sevilmektedir. Beyda merkezli dinî eğitim verilen medreseleri bulunan Senusiler, özellikle eğitim alanında etkilidir.

Kaddafi'nin de mensup olduğu Kazazife kabilesi orta büyüklükte bir kabile olup merkezi Libya'nın güneyinde yer almaktadır. Sebhe ve Ubari arasında yaşayan Kazazifelerin Sirte kenti ile bağları oldukça güçlüdür. Kaddafi'nin babası ülkenin güneyinden sahildeki Sirte'ye göç ettiği için Kaddafi ailesi buralıdır.

Devrimin ilk günlerinde olaylar karşısında tarafsız kalmayı tercih eden kabilelerin bu tutumunda, kabilecilik mantığından ziyade güvenlik algıları ve diğer aşiretlerle ilişkiler etkili olmuştur. Ancak herhangi bir kabilenin herhangi bir ferdinin istediği bir devrimci gruba veya rejime katılımı konusunda da bir sınırlama olmamıştır. Kabile reisleri, ka-

bile ismini ve umurun maslahatını tehlikeye atmadığı sürece alt tabakadaki bireylerin şahsi tercihlerine fazla karışmamıştır.

Bu süreçte, en başından itibaren her kabileden insanın yer aldığı dev-

rimci grupların ise kabile mantığı ile hareket etmedikleri görülmektedir. Ancak devrimden sonra kabile ve aşiretler, bölgedeki farklı ülkelerin de teşvikleri ile silahlanarak daha otonom yapılanmalara gitmiştir.

LİBYA'DA MEVCUT SİYASİ DURUM

Siyasi ve askerî olarak Libya'nın yerel unsurları iki ana bloğa ayrılmış durumundadır. Başkent Trablus'ta ülkenin batısına hâkim olan BM destekli Başkanlık Konseyi/Ulusal Mutabakat Hükümeti; Tobruk merkezli doğu kesimlerinde ise Halife Hafter destekli Temsilciler Meclisi bulunmaktadır.

Devrimcilerin ve muhafazakâr grupların desteklediği Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin başında Fayiz el-Serrac vardır. Ülkenin doğu bölgeleri ise -Derne kenti hariç- Derne Mücahitleri Şura Konseyi kontrolündeki parlamento tarafından yönetilmektedir. Parlamentosunun başındaki isim Akila Salih'tir. Bu parlamentoya bağlı olan hükümet Geçici Beyda Hükümeti adıyla görev yapmaktadır. Bu hükümette Hafter yanlıları ve özellikle Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) destekli grupların yanı sıra Kadafi yanlıları ve eski rejimin güçlü adamları yer almaktadır.

Ülkede bu iki ana yapı dışında daha küçük siyasi ve askerî aktörler de mevcuttur. Şura Konseyi, Ulusal Kurtuluş Hükümeti ve özellikle güney bölgelerindeki yerel silahlı unsurlar ve aşiretlerin siyasi ve askerî yapılanmaları, Libya'nın belirli bölgelerini kontrol etmektedir. Hasılı Libya, küçük büyük onlarca askerî ve siyasi aktör arasında bölünmüş durumdadır.

Bu süreçte başka ilginç denklemler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, Tu-

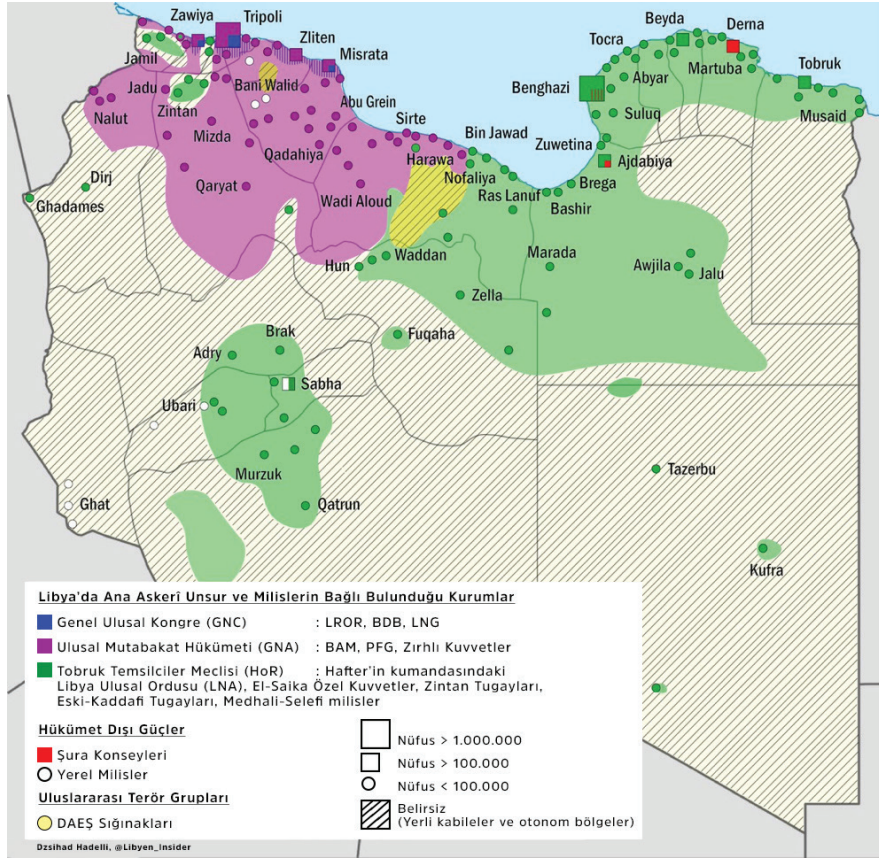
areg aşiretlerinin yoğun olarak yaşadığı ülkenin güneybatısındaki Gat ve Ubari kentleri, siyasi olarak Fayiz el-Serrac önderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne bağlı iken, askerî olarak da Hafter ve destekçilerine bağlıdır.

Libya'da devrim sonrasında grupların birbirleriyle verdiği alan hâkimiyeti savaşı nedeniyle siyasi kriz gittikçe derinleşmektedir. Tıpkı Suriye krizinde olduğu gibi, Libya'daki iç mücadele de hem yerel aktörlerin hem de küresel ve bölgesel güçlerin mevzi savaşı olarak sürmektedir.

BM, Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Halife Hafter arasında çözüm adına birtakım görüşmeler yürütse de şu ana kadar ki girişimleri krizi derinleştirmekten başka bir işe yaramamıştır. BM aracılığında son olarak Tunus'ta bir araya gelen taraflar, ülkede seçimlerin 2018'in sonuna doğru yapılması için uzlaşmaya varmış görünseler de konuyla ilgili henüz somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Seçim sandıkları ve seçmen listelerini güncelleme çalışmalarının sürdüğü ülkede, hâlihazırda ne alınmış kesin bir seçim kararı ne de açıklanmış bir seçim tarihi vardır.

BM Libya Temsilcisi Gassan Selame 2018'de Libya'da bütün tarafları bir araya getirmek için çabalasa da düzenlenecek toplantıya kimlerin davet edileceği henüz belli değildir. Toplantının amacı Fas

Libya, küçük büyük onlarca askerî ve siyasi aktör arasında bölünmüş durumdadır. Bu süreçte başka ilginç denklemler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, Tuareg aşiretlerinin yoğun olarak yaşadığı ülkenin güneybatısındaki Gat ve Ubari kentleri, siyasi olarak Fayiz el-Serrac önderliğindeki Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne bağlı iken, askerî olarak da Hafter ve destekçilerine bağlıdır.

Anlaşması'ndaki bazı maddeleri değiştirip seçimlerin yapılmasına imkân sağlamak olarak açıklanmakla birlikte, isimler ve seçimlerin nasıl yapılacağı yönündeki anlaşmazlıklar halen sürmektedir.

Halife Hafter, başlangıçta BM'nin programını ve seçimleri tanımaya-çağını belirtmiş olsa da ABD'nin "Libya'da tek yetkili hükümet Serrac hükümetidir" yönündeki açıklamaları üzerine ağız değiştirerek kendisinin halktan yetki alacağını söyleyip seçimlere

yeşil ışık yakmış; ancak seçimlere kadar da kimseyi tanımayacağını ve tını çizmiştir.

Hafter'in kalkıştığı darbe sebebiyle fiilî olarak ikiye bölünmüş durumdaki Libya'da gerek Hafter'in hâkim olduğu Tobruk Meclisi'nin gerekse Türkiye ve uluslararası toplumun tanıdığı Trablus'taki Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin kanuni süreleri 2017 Aralık ayı itibarıyla dolduğundan ülkede bir an önce seçimlere gidilmesi gerekmektedir.

LİBYA SİYASETİNDE MEVCUT PARTİ VE AKTÖRLER

ULUSAL GÜÇLER İTTİFAKI

Şubat 2012'de kurulan Ulusal Güçler İttifakı'nın liderliğini geçiş dönemi başbakanlarından Mahmud Cibril yürütüyor. Libya'da 17 Şu-

bat 2011'de başlayan ve Muammer Kaddafi yönetiminin Eylül 2011'de devrilmesiyle sonuçlanan sürecin ardından geçici hükümet görevi-

ni üstlenen UGK'nın yürütme kurulu başkanı olan Cibril, yedi ay boyunca başbakanlık yaptı. Parti, Libya'nın toprak bütünlüğünü, İslami değerlerin korunmasını ve demokrasiyi savunuyor. Ülkedeki geçiş sürecinde büyük rolü olan parti, Kaddafi karşıtı devrimcilerin en önemli temsilci-

si konumda. İslami değerlerin savunulması partinin temel ideolojisi olmakla birlikte, parti üyelerinin birçoğunun liberal ve ılımlı seküler çizgi- de isimler olması ayrıca dikkat çekiyor. Ulusal Güçler İttifakı, ülke dışındaki Libya diasporasından da ciddi destek görüyor.

ADALET VE İNŞA PARTİSİ

Adalet ve İnşa Partisi, yaygın biçimde Libya'daki Müslüman Kardeşler cemaatinin siyasi kolu olarak kabul ediliyor. Ancak bu konumlandırma parti yöneticileri tarafından kabul edilmiyor. Parti yetkilileri Müslüman Kardeşler ile herhangi bir kurumsal bağlarının olmadığını söylüyorlar. Mart 2012'de kurulan Ada-

let ve İnşa Partisi'nin başında, Kaddafi döneminde uzun yıllar hapsedilen Muhammed Savan bulunuyor. Toplumsal tabanı oldukça güçlü olan parti, hâlihazırda Serrac hükümetini destekliyor. Libya'nın toprak bütünlüğüne ve istikrarına vurgu yapan Adalet ve İnşa Partisi, uzlaşa ve diplomasiye öncelik veriyor.

ULUSAL CEPHE PARTİSİ

Libya'da 48 yıl aradan sonra gerçekleştirilecek ilk demokratik seçimlerin görece etkili gruplarından biri olan Muhammed Yusuf el-Megarif liderliğindeki Ulusal Cephe Partisi, Kaddafi yönetimini hedef alan ve seçimlerden önce feshedilen silahlı bir örgüt olan Libya'nın Kurtuluşu İçin Ulusal Cephe'nin (NFSL) siyasi kanadı olarak biliniyor. 1981'de kurulan NFSL, Kaddafi'ye yönelik suikast teşebbüsleriyle gündeme gelmişti. Bir süre Libya'nın Hindistan büyükelçiliği görevini yürüten ve herkesçe tanınan bir isim olan el-Megarif komu-

tasındaki bir grup, 1984'te Kaddafi'nin Trablus'taki karargâhına saldırarak darbe yapmaya kalkışmıştı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişim sonrasında örgüt üyelerinin çoğu tutuklanırken liderlerinin bazıları da idam edilmişti. İnsan hakları, ekonomi, özgürlükler gibi Batılı kavram ve söylemlerle öne çıkan parti, devrimden sonra oluşan miliyetçi kesimin oylarına talip. Hâlihazırda Serrac hükümeti ile birlikte hareket eden el-Megarif, uzun yıllar ABD'de yaşamış, ancak devrimden sonra ülkesine dönebilmiştir.

VATAN İÇİN BİRLİK PARTİSİ

Liderliğini Abdurrahman Suveyhli'nin yaptığı Vatan İçin Birlik Partisi Mısır kenti ve çevresinde güçlü. Amcazadesi İtalyan işgaline karşı Libya'nın batı bölgesinde direnen Ramazan Suveyhli olan Abdurrahman Su-

veyhli bu sebeple de saygı duyulan ve sevilen bir isim. Hâlihazırda BM Fas Anlaşması'na göre kurulan ve uluslararası aktörlerin resmen tanıdığı devlet meclisinde başkanlık görevini yürütüyor.

VATAN PARTİSİ

➤ Vatan Partisi; aralarında etkili iş adamları, Adalet ve İnşa Partisi'ne dâhil olmayan Müslüman Kardeşler mensupları, 2011'de gerçekleşen devrim sırasında sivil toplum faaliyetlerine katılan aktivistler ve bazı eski milis komutanların bulun-

duğu farklı gruplara mensup isimler tarafından Nisan 2012'de kuruldu.² Partinin başkanlığını Kaddafi'ye karşı mücadele eden başlıca milis gruplarından Trablus Askerî Konsey Tuğayları'nın eski komutanı Abdülhekîm Belhac yapıyor.

ULUSAL MERKEZ PARTİSİ

➤ Uzun yıllar ABD'de yaşayan akademisyen Ali Tarhuni, partinin hem kurucusu hem de genel başkanı. Li-

beral ve laik bir yönetim savunan Tarhuni, Libya siyasetinde etkili bir isim değil.

ASALET PARTİSİ

➤ Devrim sonrası ardı ardına kurulan selefi partilerin en büyüğüdür. Seçim kanununda partilere aday listelerinde kadınlara yer vermeleri zorunluluğu getirildiği için kadın aday göstermek mecburiyetinde kalan parti, hazırlattığı seçim posterle-

rinde bu adayların yüzlerinin tamamen kapalı olduğu fotoğraflar kullandığı için tepki çekti.³ Abdulbasit Guveyle liderliğindeki Asalet Partisi, diğer küçük selefi partilerle birlikte, halk arasında fazla destek bulmuyor.

Devrimciler, süreç içerisinde güçlerinin zayıflaması nedeniyle elde ettikleri bölgeleri ve konumlarını da kaybettiler.

Mübarek, Esed, Bin Ali ve Saddam Hüseyin neslini temsil eden bir figür görüntüsü veren Halife Hafter, gerek İslami yapılanmaların gerekse halkın iradesinin Libya'nın tamamına tecelli etmemesi için statükonun sağlayıcısı olarak görülmektedir.

KRALCILAR

➤ Kralcılar, Libya'nın renkli ve kimi zaman da istikrarsızlaştırıcı zeminindeki en yeni gruplardan biri. Monarşist olarak tanımlanan bu grup, Libya'da krallık sisteminin

hâkim olması gerektiğini savunuyor. Prens Muhammed Senuşi'nin ülkeye dönebilmesi için zaman zaman toplantı ve gösteriler düzenliyorlar.

DEVRİMCİ İSLAMİ GÜÇLERİN DURUMU

➤ Libya'daki İslami hareketler ve devrimciler, kendilerini BM'nin Fas Anlaşması dışında tuttular. Bu tutumlarından ötürü de her şeyden önce uluslararası meşruiyet elde edemediler. Bundan daha da önemlisi, ülke içinde giderek marjinalleştirildiklerinden halk desteğini de büyük ölçüde yitirmeye başladılar. Ancak bu noktada ilginç olan, Fas Anlaşması'na destek verdikleri halde Müslüman Kardeşler'in ve diğer bazı grupların da elinin zayıflaması oldu. Bunun en önemli nedeni ise İslamcı kimlikleri dolayısıyla ABD ve Suudi Arabistan gibi ülkelerce bu grupların BM destekli hükümet içerisinde etkin olmalarına izin verilmemesi idi. Asker kökenli devrimciler hükümet dışında

kaldıkları için, hükümetteki resmî vazifeler Abdurrauf Kara, Heysem Tacuri gibi organize olmayan başbozuk grupların eline geçti. Devrimciler, süreç içerisinde güçlerinin zayıflaması nedeniyle elde ettikleri bölgeleri ve konumlarını da kaybettiler. Şu an için önde gelen devrimci grup liderleri âdeta sürgün olarak Türkiye'de bulunuyor. Halife Guveyl hükümeti hâlâ "varım" demesine rağmen fiilî olarak yönetimi altında bulunan herhangi bir bölge yok. Kaddafi karşıtı devrimin ana taşıyıcısı olan İslami gruplar, siyasi olarak varlıklarını sürdürseler de tıpkı Mısır'da olduğu gibi, Arap Baharı sürecinin karşıt devrimlerinin kurbanı olmuş görünüyorlar.

LİBYA'DA ETKİN KİŞİLER

➤ HALİFE HAFTER

Kaddafi döneminde üst düzey askerî görev yapan Halife Hafter, Libya'nın Çad ile yaptığı savaşta esir düşmüş, esaretten kurtulduktan sonra da ülkesine dönmeyerek ABD'ye göç etmiş ve uzun yıllar orada kalarak Amerikan vatandaşlığı almıştır. 2014 yılında yaşanan kaos sıra-

sında Libya'ya dönerek darbe yapmaya kalkışan Hafter, hâkim olduğu bölgelerde baskıcı bir yönetimi benimsemiştir. Özellikle İslami yapılara olan düşmanlığı ile ün salan Hafter, ABD'deki lobi çalışmaları için de İsrailli bir lobi firmasıyla anlaşmıştır.⁴

Halife Haftar

Fayiz el-Serrac

Halife Haftar bütün hukuksuzluklarına ve kalkıştığı darbe girişimlerine rağmen Libya'da önemli ve güçlü bir figür olarak etkili olmaktadır. Özellikle askerî anlamda ciddi bir tabanı bulunan Haftar, Libya'nın nizami ordusunu kuracak en güçlü adaylardan biri olarak görülmektedir. Diğer yandan ülkenin güvenliği ve Batı'ya olan petrol akışının istikrarı açısından Libya'da Haftar önderliğinde kurulmakta olan güvenlik aygıtı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'da kurulan askerî rejimlerle paralellik arz etmektedir. Mübarek, Esed, Bin Ali ve Saddam Hüseyin neslini temsil eden bir figür görüntüsü veren Halife Haftar, gerek İslami yapılanmaların gerekse halkın iradesinin Libya'nın tamamına tecelli etmemesi için statükonun sağlayıcısı olarak görülmektedir.

Haftar'ın kurduğu Libya Ulusal Ordusu'nun Libya'nın geleceği açısından önemli bir konuma yerleşeceği muhakkaktır. Ancak Batı'nın tüm yatırımlarına rağmen Haftar'ın başarısız olma ihtimali hâlâ oldukça güçlüdür. Zira özellikle bulunduğu doğu topraklarında hem aşiretlerin hem de halkın kendisine olan tepkisi her geçen gün artmaktadır. Hatta başarısız olması durumunda bugüne kadar gerçekleştirdiği sivil

katliamlarından dolayı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde yargılanması ihtimali de yüksektir.

Haftar'ın hâkim olduğu bölgelerde hem kabilevi hem de siyasi olarak bir karşılığı da yoktur. Zira mensup olduğu kabile doğu bölgelerinde yerleşik değildir. Ancak buralardaki aşiret ve kabileler Haftar'ın yüksek askerî üstünlüğüne boyun eğmek zorunda kalmıştır. Bu sebepten ötürü Haftar, siyasi geleceği açısından özellikle kendi aşiretinin meskûn olduğu Libya'nın batı bölgelerine hâkim olmaya çalışmaktadır.

Haftar'ın Libya üzerindeki gücü ve etkinliği, özellikle Afrikalı fakir paralı askerlere dayanmaktadır. Ekonomik motivasyonla Nijer, Çad ve Sudan gibi ülkelere gelen paralı askerler Haftar'ın ana güvencesini oluşturmaktadır.

Haftar, gerek Batılı ülkeler gerekse Rusya açısından İslami unsurlara karşı olan ajitasyondan dolayı Libya siyasetinde önemli bir alternatif oluşturmaktadır. Hasılı, Halife Haftar Libya'yı istikrarsızlaştırmak suretiyle ülkede hem yabancı varlığını arttırmakta hem de kendisine muhalif İslami yapılanmaların üzerine gitmektedir.

FAYİZ EL-SERRAC

❖ Sivil bir kişiliğe sahip olan Fayiz el-Serrac, hâlihazırda uluslararası aktörler tarafından Libya'nın başbakanı olarak kabul edilmektedir. BM, Batı ve Türkiye tarafından Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin başbakanı olarak görülen Serrac, Libya'nın geçiş sürecinin tamamlanması ve toprak bütünlüğünün

korunmasında önemli bir figürdür. Herhangi bir silahlı gruba mensup olmayan Serrac, batı bölgelerinin desteğini büyük ölçüde almıştır. Özellikle Sirte'de DAES'e karşı verilen mücadele, Fayiz el-Serrac'ın hanesinde önemli bir başarı olarak görülmektedir.

AKİLA SALİH

❖ Tobruk'taki parlamentonun başkanlığını yürütmektedir. Halife Hafter ile arası zaman zaman açılrsa da Hafter'e karşı pek

güçlü değildir. Rusya'nın arabuluculuğunu olumlu karşılayan Salih, Libya'da parlamento başkanlığı yapmaktadır.

ABDULLAH SİNİ

❖ Beyda'da Halife Hafter'e bağlı hükümetin başbakanlığını yapmaktadır. Ancak sadece görünüşte bir görev yürütmektedir. Herhangi bir ulusla-

rarası toplantı veya görüşmede yer almayan Sini, Hafter'in güçlü askerî baskısından dolayı son derece sınırlı bir etkiye sahiptir.

ALİ KADRANİ

❖ Halife Hafter'in bölgedeki etkin destekçilerinden biridir. Serrac hükümetinde başbakan yardımcısı görevi ve-

rilmesine rağmen bu görevi kabul etmeyen Ali Kadrani, hükümete dâhil olmamaktadır.

AHMED MİSMARİ

❖ Halife Hafter'in sözcüsüdür. Hafter veya ordusu adına medya karşısına

çıkıp açıklamalarda bulunmaktadır. Gücünü Halife Hafter'den almaktadır.

MAHMUT VERFELLİ

❖ Halife Hafter'in en sadık adamlarından biridir. Halka korku salmak için sokak ortasında birçok katliama ve insanlık dışı eyleme imza atmıştır. Uluslararası

sı Ceza Mahkemesi'nin hakkında yakalama kararı çıkarttığı Mahmut Verfelli, halen Libya sokaklarında benzer eylemlerine devam etmektedir.

ABDURRAHMAN SUVEYHLİ

❖ Mısıralı olan Abdurrahman Suveyhli, iç savaşın en güçlü silahlı gruplardan olan Mısıralı silahlı milislerin desteğini almıştır. Devrim-

den sonra önemli bir rol üstlenen Suveyhli, Kaddafi döneminden isimlerin siyasette yer almasına karşı çıkmaktadır.

LİBYA'NIN BÖLÜNMÜŞLÜĞÜ

2 PARLAMENTO
TRABLUS TOBRUK

HÜKÜMET

Abdullah Sini Hükümeti
(Halife Hafter'in silahlı desteği ile ülkenin doğusunda meskün Mısır, Suud ve BAE destekliyor.)

Fayz Serrac Hükümeti
(Trablus'ta meskün, ülkenin büyük bölümüne sahip. Batı ve Türkiye tanıyor.)

Halife Guveyl Hükümeti
(Mısırata ve çevresinde meskün, şahin görüşlü gruplardestekliyor.)

BAĞIMSIZ GÖRÜNEN AKTÖRLER

Abdülbaset el-İkteyt
(Liberal İslamcı gruplar destekliyor, Batı ile arası çok iyi, zengin ve nüfuzlu bir siyasetçi)

Kabileler
(Güney bölgelerinde hem askeri hem de siyasi olarak tek başına hareket etme eğilimleri var)

ASKERİ GRUPLAR VE ŞAHISLAR

- Zintan Taburları** (Devrimciler, ülkenin büyük bölümünde etkin.)
- Heysem Tacuri** (Serrac hükümetini destekliyor. Çok fazla dışı iş yapıyor.)
- Ömer Tantuş** (Trablus'un batısında etkin, Kaddafi yanısı)
- Ali Kinne** (Kaddafi yanısı, ülkenin güney bölgelerinde etkin.)
- Halbus** (Trablus çevresinde etkin devrimci grup.)
- Abdurrahman Suveyhli** (Kaddafi karşıtı, Mısıratalı silahlı güçlerin desteğine sahip.Devrimcileri temsil ediyor)
- Halife Hafter** (Kendini Libya'nın genelkurmay başkanı ilan etti. Batı'nın ve Rusya'nın desteği ile ülkedeki en güçlü düzenli askeri yapılanmaya sahip. Ordusunda uçak ve gemileri bulunuyor.)
- Mahmut Verfellli** (Hafter'in sadık adamlardan. Yaptığı katliamlardan dolayı Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin hakkında yakalama kararı var.)
- Mısırata Mülisleri** (Kaddafi karşıtı devrimi gerçekleştiren en önemli askeri yapı. Şehir kimsiği etrafında toplanmış farklı gruplardan oluşuyor. Türkiye'ye yakınlık duyuyorlar)

LİBYA SİYASETİNDE ÖNEMLİ PARTİLER

- Ulusal Güçler İttifakı**
(Millî muhafazakâr çizgide, ülkenin toprak bütünlüğünü savunuyor.)
- Adalet ve İhsa Partisi**
(Müslüman Kardeşlere yakın, İslami muhafazakâr bir parti.)
- Ulusal Cephe Partisi**
(Batılı kavram ve söylemleri benimliyor. Milliyetçi kesimin oylarına talip.)
- Vatan için Birlik Partisi**
(Lideri, BM destekli medislin başkanlığını yaptı. Libya siyasetinde saygın bir konumda.)
- Vatan Partisi**
(İş adamları, STK temsilcileri ve eski komutanlardan oluşuyor.)

DİĞER ETKİN GÜÇLER

- Seyfussılam Kaddafi**
(Siyasete hazırlanıyor, Hafter'in yardımıyla etkin olmaya çalışıyor.)
- Medahileler**
(Suud destekli Selefi-Vehhabi dinî anlayışa sahipler.)

AHMET MAYTEK

➤ Daha önce kısa süreliğine başbakanlık görevini yürüten Ahmet Maytek, Serrac hükümetinde başbakan yardımcılığı

yapmaktadır. Abdurrahman Suveyhli ile akraba olan Maytek'in Mısırata'da güçlü destekçileri bulunmaktadır.

ABDURRAUF KARA

➤ Devrimci bir kişiliğe sahip olmakla birlikte Suud destekli Medahile grubu tarafından desteklendiği için bu çizgide hareket eden Abdurrauf Kara, özellikle Medahileler dışındaki İslami yapılara pek fazla hayat hakkı tanımamaktadır. Serrac hükümetini koru-

yan isimlerden biridir. Tunus'tan Trablus'a geçişinde Serrac'a ciddi destek sağlayan Kara, hâlihazırda Trablus'un Mitiga Havaalanı'nı kontrolünde bulundurmaktadır ve özellikle uyuşturucu gibi zararlı madde satıcılarına göz açtırmamaktadır.

HEYSEM TACURİ

➤ Maddi menfaatler üzerine hareket eden biri olarak tanınmaktadır. Küçük bir birliğe sahipken Serrac'a verdiği destekle resmî bir hüviyet kazanmıştır. Özellikle Trablus'taki devrimci-

lerle çatışıp onların ülke dışına çıkarılmasında etkili olmuştur. Bu sırada resmî sıfatı sayesinde özellikle Abdurrauf Kara ve Ginniva'dan önemli destekler almıştır.

SEYFULİSLAM KADDAFİ

❧ Muammer Kaddafi'nin oğlu olan Seyfulislam Kaddafi, babasının devrilmesinden sonra Libya topraklarında kalmasına rağmen eski rejimin sağ kalabilen güçlü adamlarından biridir. Özellikle bazı ülkelerin de etkisiyle hapisten çıkarılan Seyfulislam, Libya siyasi hayatına girmek için hazırlık yapmaktadır. Babası Kaddafi'nin devrilmesinden sonra Seyfulislam'ı elinde tutan Zintanlı milisler, 2015 yılında Trablus mahkemesinin onun için aldığı idam kararını uygulamamıştır.

Hafter ve Zintan milisleri yanında Trablus ve Mısralı gruplara karşı mücadele veren Seyfulislam'ın Haf-

ter yanlısı açıklamalarda bulunduğu yönünde de çeşitli haberler çıkmıştır. 2018 seçimlerine gireceğine dair beyanları olan Seyfulislam'ın nerede yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Libya'da önemli kabilelerden destek sözü alan ve BAE'den de destek aldığına inanılan Seyfulislam için başta Beni Velid olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde "Benim meşru liderim Seyfulislam Kaddafi'dir" eylemleri başlatılmış durumdadır. Libya Yüksek Seçim Kurulu da Kaddafi'nin seçimlere adaylığı ile ilgili sorulara "Seçimlere herkes katılabilir" cevabını vermektedir.

PARÇALANMIŞ ŞEHİRLER VE HÂKİM GÜÇLER

SİRTE

❧ Şehirde hâlâ Serrac hükümetine bağlı Mısralıların ağırlıkta olduğu Bünyan-u Marsus güçleri bu-

lunuyor. Ancak son dönemde Sirte etrafını kuşatan Hafter güçleri şehri taciz ediyor. DAESH ile yaşa-

nan savaş sebebiyle bölgeden çıkan halkın büyük çoğunluğu şehre dönse de şehirdeki insani kriz devam ediyor.

CUFRA

❧ Cufra'da daha önce devrimciler bulunuyordu. Ancak Hafter güçleri Cufra'ya saldırınca bölge halkı şehir savaşı yaşanmaması için Mısralılardan şehirden çıkmalarını istedi. Böylece devrimci güçler bölgeden çıktı. Akabinde Hafter güçleri şehre girdi ancak halk onların da şehirden çıkmasını istedi. Hâlihazırda az sayı-

da Hafter askeri bulunmasına karşın Cufra'da ağırlıklı olarak yerel milis güçleri hâkim.

MISRATA

❧ Mısrata siyasi anlamda bölünmüş olsa da buradaki silahlı gruplar birbirleriyle savaşmıyor. Hatta Belediye Başkanı Muhammed Şitevi'nin öldürülmesinden önce -siyasi ayrışma sırasında- taraflar arasında ciddi bir yakınlaşma da olmuştu. Şe-

hirdeki en büyük askerî güçler, başta Mısrata Devrimcileri olmak üzere Bünyan-u Marsus ve Halbus güçleri. Mısrata'da bunlar dışında başka milis gruplar da bulunuyor ancak bu gruplar söz konusu diğer güçlere kıyasla daha küçük.

ZİNTAN

❧ İmad Trablusi, Usame Cuveyli gibi kişilere bağlı askerî güçlerin bulunduğu şehirde son siyasi olaylardan sonra özellikle Usame Cuveyli'nin hâkimiyetinin daha da güçlendiği görülüyor. Serrac hükümetinin Cuveyli'ye Subrata şehrinin de güven-

liğini sağlama sorumluluğu vermesi, Cuveyli'nin gücünü daha da artırmış. Halife Hafter ile yakın ilişki içinde olup onu destekleyen İmad Trablusi'nin tutumu da Usame Cuveyli'nin bölgesel bir aktör olarak önemini artırıyor.

SUBRATA

❧ Yakın döneme kadar bölgede devrimciler hâkimdi ancak Halife Hafter'e bağlı güçler, Kaddafi'nin eski ordu mensupları ve Medahilelerin ortak operasyonu ile şehirden çıkmak zorunda kaldılar. İki hafta süren çatışmalar, Serrac hükümetinin

arabuluculuğuyla Usame Cuveyli'nin bölgeyi koruması ve devrimcilerin de bütün silahlarını alarak şehirden çıkması şartlarıyla sona erdi. Ancak Hafter, Kaddafi'ye bağlı gruplar ve Medahileler hâlâ şehir etrafındaki varlıklarını sürdürüyor.

UBARİ

Şehirde bulunan Şerare petrol tesisisi Mısralı 3. Ordu güçleri tarafından korunuyordu ancak 3. Ordu bölgeyi Kaddafi'nin eski komutanlarından Ali Kinne'ye bırakarak geri çekildi. Kaddafi'yi desteklemesine rağmen Halife Hafter ile arası bozuk olan Ali Kinne, Serrac hükümetine yakın bir isim olarak biliniyor.

Şehirde bulunan Şerare petrol tesisisi Mısralı 3. Ordu güçleri tarafından korunuyordu ancak 3. Ordu bölgeyi Kaddafi'nin eski komutanlarından Ali Kinne'ye bırakarak geri çekildi. Kaddafi'yi desteklemesine rağmen Halife Hafter ile arası bozuk olan Ali Kinne, Serrac hükümetine yakın bir isim olarak biliniyor.

SEBHE

Sebhe'de de Mısralı 3. Ordu güçleri bulunuyordu. Burada Hafter güçleri ile yoğun çatışmaya giren ordu güçleri, Hafter güçlerine ağır zayıatlar verdirdi. Ancak çatışmaların bölgeye zarar verdiğini, şehirlerinin Bingazi'ye dönmelerinden endişe ettiğini söyleyen Sebhe halkı 3. Ordu güçlerinden bölgeyi terk etmelerini istedi. Ordunun şehirden çıkması akabinde Hafter güçleri bölgeye girdi fakat halk onları da istemedi. Kabilelerden oluşan şehir güçlerinin korumasındaki bölge, Serrac hükümetine bağlı hareket ediyor.

Sebhe'de de Mısralı 3. Ordu güçleri bulunuyordu. Burada Hafter güçleri ile yoğun çatışmaya giren ordu güçleri, Hafter güçlerine ağır zayıatlar verdirdi. Ancak çatışmaların bölgeye zarar verdiğini, şehirlerinin Bingazi'ye dönmelerinden endişe ettiğini söyleyen Sebhe halkı 3. Ordu güçlerinden bölgeyi terk etmelerini istedi. Ordunun şehirden çıkması akabinde Hafter güçleri bölgeye girdi fakat halk onları da istemedi. Kabilelerden oluşan şehir güçlerinin korumasındaki bölge, Serrac hükümetine bağlı hareket ediyor.

TRABLUS

Serrac hükümetinin hâkim olduğu Trablus'ta hükümeti destekleyen isimler olan Abdurrauf Kara, Heysem Tacuri ve Abdullah Kikle bulunuyor. Bu isimlerden özellikle Heysem Tacuri'nin ismi uyuşturucu, içki ve kara para aklama gibi gayrimeşru birçok işle birlikte anılıyor; hatta bu işlerin onun üzerinden yürütüldüğüne dair bazı bilgiler olduğu da söyleniyor. Abdullah Kikle için de benzer iddialar söz konusu. Abdurrauf Kara'nın ise daha çok Medahile fikrini koruma düşüncesinde olduğu belirtiliyor. Bütün bu sebeplerden dolayı da bu üç ismin birbirlerine dış biledikleri biliniyor.

Serrac hükümetinin hâkim olduğu Trablus'ta hükümeti destekleyen isimler olan Abdurrauf Kara, Heysem Tacuri ve Abdullah Kikle bulunuyor. Bu isimlerden özellikle Heysem Tacuri'nin ismi uyuşturucu, içki ve kara para aklama gibi gayrimeşru birçok işle birlikte anılıyor; hatta bu işlerin onun üzerinden yürütüldüğüne dair bazı bilgiler olduğu da söyleniyor. Abdullah Kikle için de benzer iddialar söz konusu. Abdurrauf Kara'nın ise daha çok Medahile fikrini koruma düşüncesinde olduğu belirtiliyor. Bütün bu sebeplerden dolayı da bu üç ismin birbirlerine dış biledikleri biliniyor.

LİBYA'DA DAEŞ MUAMMASI

➤ Ülkede DAEŞ'in alan olarak fiilî hâkimiyeti altında tuttuğu hiçbir yer kalmadı; sadece Cufra, Sirte ve Bin Velid üçgenindeki dağlık alanlarda bulunuyor. Libya'nın güneyindeki çölde varlık gösterdiği ifade edilse de örgütün burada da alan hâkimiyeti yok. Ancak hâlâ yer yer bombalı saldırılar düzenliyor. En son Mısırata'da mahkeme binası önünde bombalı bir araç patlatıldı. ABD zaman zaman tespit ettiği DAEŞ noktalarını havadan bombalasa da DAEŞ'in ABD'nin Libya'daki

projesinin önemli bir parçası olduğu yönünde değerlendirmeler yapılıyor. Genellikle ılımlı devrimcilerin ve İslami grupların hâkimiyeti altında olan bölgelerde eylem yapan ve bombalı saldırılar düzenleyen DAEŞ, bu bölgeleri istikrarsızlaştırarak Hafter ve taraftarlarına müdahale yolunu açıyor. Aşırı fikirlerin taban bulamadığı Libya'da DAEŞ'in varlığı iddiası, Libya'yı istikrarsızlaştırmak için Batılılarca kendi çıkarlarına uygun şekilde kullanılıyor.

LİBYA'DA

YABANCI GÜÇLERİN VARLIĞI VE ETKİSİ

➤ 2011'de yaşanan krizle birlikte gerek bölgesel gerekse küresel aktörlerin Libya üzerindeki etkisi ciddi biçimde artmıştır. Yabancı güçlerin ülkedeki siyaset, güvenlik kurumları, toplumsal hareketler ve kültür üzerin-

deki etkileri yerel aktörler aracılığıyla sahaya yansımaktadır. Libya üzerinden bölgesel hesapların da yapıldığı denklemde, özellikle petrol gibi enerji kaynakları ile ilgili ciddi bir mücadele alanı oluştuğu görülmektedir.

FRANSA

➤ Libya'ya NATO müdahalesi için ön ayak olan Fransa'nın hayali, 2. Dünya Savaşı'ndan önce sömürgesi olan Libya'nın güneyindeki Fizan bölgesine tekrar hâkim olmaktır ancak bunun yolu da Libya'nın bölünmesinden geçmektedir. Fransa, Halife Hafter'e askerî danışmanlık vermenin yanı sıra zaman zaman da Hafter lehine operasyonlar yapmaktadır. BM kararlarını desteklediğini ifade etmesine rağmen Fransa, söz konusu uzlaşılardan sekteye uğ-

raması için de çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Fransa yönetimi bir yandan Halife Hafter ile Faiz Serac'ı bir araya getirip barıştırmaya çalışır görünürken diğer yandan da Libya'nın güneyindeki aşiretleri, özellikle de Tebuları silahlandırmaktadır. Onlara Tebuistan devletinin kurulması vaadinde bulunan Fransa, Fizan bölgesine yönelik stratejik çalışmalarını Çad'da Libya sınırına yakın kurduğu kampa idare etmektedir.

Uzun süredir devam eden karışıklıktan faydalanarak Libya'nın petrol bölgelerini ele geçiren Mısır'ın -Filistinlilere yeni yurt olarak- Sina'yı İsrail'e vermeyi kabul edebileceği yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.

İTALYA

➤ Siyasi, coğrafi ve ekonomik olarak çok yakın ilişki içinde olduğu Libya'nın birliğini savunan İtalya, bu noktada bazen Fransa ve diğer Avrupalı aktörlerle ters düşmektedir. İtalya özellikle BM tarafından tanınan Serrac hükümetinin korunmasından sorumludur. Mısırata'da bir askerî hastane kuran İtalyanlar, Serrac hükümetinin askerlerine de eğitim vermektedir. Ayrıca Serrac hükümetinin Trablus Limanı'na erişimine de İtalyan donanması eşlik etmiştir. İtalya'nın Libya konusundaki temel motivasyonlarından biri de mülteci akınlarıyla ilgilidir. Libyalı ve Afrikalı mülteci-

lerin akınına uğrayan İtalya, Libya ile her anlamda yakından ilgilenmektedir. Eski sömürgesi olan Libya toprakları İtalya için petrol konusunda da önemli bir kaynaktır. Enerji konusundaki bu stratejik pozisyonundan dolayı İtalya Libya'ya işçileri bakanı seviyesinde ziyaretler gerçekleştirmektedir.⁵ Libya'daki istikrarsızlıktan en fazla etkilenecek ülke olan İtalya, Libya'da istikrarın sağlanmasını özellikle desteklemektedir. Bunun için de BM'nin barış adına yaptığı arabuluculuğa ve önümüzdeki seçimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine destek vermektedir.

ABD

➤ Uzun yıllar ABD'de yaşadıkdan sonra Arap Baharı sürecinde sürpriz bir şekilde Libya'ya dönen Halife Hafter, ABD'nin elindeki en önemli koz olarak görülmektedir. ABD, Libya'daki kaos ve istikrarsızlığın sürmesini kendi adına ciddi bir güvenlik sorunu olarak değerlendirmedeğinden sahayı rakiplerine kaptırmamak için Hafter üzerinden ülkedeki istikrarsızlığı canlı tutmaktadır. İki defa dar-

be girişiminde bulunan Hafter, Libya devrimini baltalamaya ve özellikle İslami kesimlere hayat hakkı tanımayacak bir sistem inşasına çabalamaktadır. BM'nin silah ambargosuna rağmen BAE'nin Halife Hafter'e silah yollamasına göz yumulması ve Mısır'ın askerî yardımları dikkate alındığında, ABD ve müttefiklerinin Libya'nın doğusunu bölmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

MISIR

➤ Libya'daki sorunun ve istikrarsızlığın temel sebeplerinden biri olarak görülen Mısır, ülkedeki normalleşmenin önündeki en büyük engellerden biridir. Hafter üzerinden Libya'ya müdahil olan Mısır'ın temel gayesi, Libya'nın doğusunu kendi topraklarına katmak yahut buraların kontrolünü ele almaktır. Söylem olarak BM'nin Libya'daki çalışmalarını desteklediğini ve Serrac hükümetini tanıdığını ifade etse de Mısır, Tobruk'taki meclis üyelerini

şantaj, rüşvet ya da tehditle kendine yakın tutmaktadır. Bu yolla sindiremediklerini ise suikastlarla ortadan kaldırmaktadır. Esas olarak Libya'da Mısır'ın konumu anlatılırken BAE ve Suud'dan da bahsetmek gerekmektedir. Çünkü bu ülkeler, Halife Hafter'e para ve lojistik desteklerini genel olarak Mısır üzerinden ulaştırmaktadır. Libya'daki seçimleri desteklediğini açıklamasına rağmen darbeci Sisi ile darbeci Hafter'in birlikte verdiği pozlar, Mı-

sır'ın gerçek niyetine dair oldukça fikir vericidir.

Hafter'e sağladığı lojistik ve diplomatik desteğin yanında Mısır, sık sık Libya'nın egemenlik haklarını ihlal ederek ülkeye yönelik bombardımanlarda bulunmaktadır. Mısır hava kuvvetleri özellikle İslami yapıların bulunduğu Derne kentini bombalamaktadır. Doğrudan Hafter lehine yapılan bu bombalamalara gerekçe olarak terörle mücadele bahanesini öne süren Mısır, bu iddialarla eylemlerine meşruiyet kazandırmayı amaçlamaktadır.

Mısır'ın Libya politikalarının Filistin kontekstinde de ayrıca ele alınması gerekmektedir. Zira İsrail tarafından oldukça uzun bir süredir

tartışılan plana göre "iki devletli çözüm için bölgesel alternatifler" kapsamında Filistin devletinin Sina'da kurulması öngörülmektedir. Sina'da İsrail'e toprak verilmesi ile ilgili teklifin ise Mısır'ın devrik lideri Mübarek tarafından kabul edilmediği ifade edilmektedir. Projeye göre İsrail, Sina Çölü'nde Filistinliler için bir devlet kuracaktır. Bunun karşılığında da Mısır'a Libya'nın belli bir kısmının verilmesi öngörülmektedir. Uzun süredir devam eden karışıklıktan faydalanarak Libya'nın petrol bölgelerini ele geçiren Mısır'ın -Filistinlilere yeni yurt olarak- Sina'yı İsrail'e vermeyi kabul edebileceği yönünde değerlendirmeler yapılmaktadır.

RUSYA

➤ Kaddafi döneminde Libya ile güçlü ilişkileri olan Rusya, Vladimir Putin'in göreve gelmesinden sonra Libya'nın borçlarının bir bölümünü silmiştir. Devrim sonrasında olayların durulmasını bekleyen Rusya, ABD'nin Halife Hafter'i kullanarak

bölgeye doğrudan müdahil olması üzerine Libya'ya girmiştir. Rusya Libya'da bir yandan Hafter'e yakın durup onunla çeşitli anlaşmalar imzalamış diğer yandan da bu yakınlaşma kapsamında bir adım daha ileri giderek Mısır'ın Libya sınırına

yakın noktada askerî bir üs edinmiştir. Rusya'nın Libya'ya olan ilgisi tamamen Hafter üzerinden de yürümektedir. Sık sık devrimcilerle de iş birliğine giden Rusya, Hafter karşıtı Trablus tarafından heyetleri de Moskova'da ağırlamıştır.

Rusya son dönemde hem enerji kaynaklarının kontrolü hem de gruplar arasında arabuluculuk yapma konusundaki girişimleriyle Libya'daki önemli ve etkin yabancı güçlerden

biri haline gelmiştir. *Libya Ulusal Petrol Şirketi* ile Rus *Tatneft* şirketinin Libya'da petrol arama çalışmalarına başlaması da bu durumun en somut yansıması olmuştur. Güvenlik endişeleri sebebiyle donanmasını da Libya açıklarına yerleştiren Rusya, aynı zamanda Hafter ile görüşerek silah tedarik anlaşmaları imzalamıştır. Rusya ayrıca, ülkenin güneyindeki kabilelerle de ilişkilerini geliştirmektedir.

BAE

Arap Baharı ile birlikte devrim karşıtı tüm hareketlerde rolü olan BAE, izlediği politikalarla adeta ABD'nin ileri karakolu görevini üstlenmiş durumundadır. Bu çerçevede Libya'da da karşı devrim anlamı taşıyan Hafter projesine maddi ve lojistik büyük destek vermektedir. Bu noktada özellikle Muhammed Dahan'ın planlayıcı olarak öne çıktığı görülmektedir. Bilhassa İslami parti ve kişilere karşı yürütülen nefret dolu BAE politikaları, bölgede başlıca istikrarsızlık unsuru olarak dikkat çekmektedir.

BAE, Arap Baharı hareketlerini başarısızlığa uğratma isteği yanında ayrıca Çin'in tekrar canlandırmaya çalıştığı eski baharat ve ipek yollarının deniz ayağında, limanlarıyla etkin olmak istemektedir. Libya'nın Bingazi Limanı da bu

anlamda söz konusu projenin bir durağını oluşturmaktadır. BAE, askerî birliklerini Bingazi yakınlarındaki Harruba Askerî Havaalanı'nda tutmaktadır.

Özellikle Hafter ile ilişkilerini geliştiren BAE, hava kuvvetlerini de Libya'daki Hadim Hava Üssü'ne yerleştirmiştir. Askerî olarak Hafter'e destek çıkmak için de Bingazi Askerî Şura Konseyi'ne bağlı güçleri birçok defa bombalayan BAE, BM silah ambargosunu da ihlal etmektedir. Libya'da bir yandan askerî müdahalelerde bulunan BAE, bir yandan da Hafter ile Serrac'ı buluşturmak suretiyle arabuluculuk rolüne bürünmektedir. BAE bölgedeki faaliyetleri dolayısıyla özellikle uluslararası insan hakları örgütleri tarafından savaş suçu işlemekle suçlanmaktadır.⁶

SUUDİ ARABİSTAN

BAE ile birlikte benzer politikalar izleyen Suudi Arabistan da Libya'da Halife Hafter'i desteklemektedir. Desteğini de özellikle Libya içerisinde Suud'daki Şeyh Rabi el-Mehdalli'ye bağlı milis güçleri olan Medahileler üzerinden yapmaktadır. Bu grup ulu'l-emre itaati esas aldığı için Libya'nın doğu-

sunda Hafter'e; Trablus'ta ve Libya'nın batısında da Serrac hükümetine bağlı hareket etmektedir. Ancak hem doğu hem de batıdaki Medahilelerin ortak hedefi, devrimcilerin başarısız olması ve Müslüman Kardeşler ve kendileri dışındaki diğer İslami hareketlerin çökertilmesidir.⁶

TUNUS

Libya'nın komşularından olan Tunus, BM'nin Libya'daki taraflar arasında yürüttüğü görüşmelere ev sahipliği yapmaktadır. Libya'daki karışıklıktan birinci derecede etkilenen Tunus, Libya'nın bütünlüğünün korunmasını istemektedir. Bu konudaki çalışmaları genel olarak Gannuşi takip et-

mektedir. Libya'daki İslamcılar Nahda hareketini söylem olarak eleştirirler de Gannuşi'nin görüşlerine ve tecrübesine saygı duymaktadır. Libya'da barış ve istikrarın sağlanması yönündeki politikaların takibi konusunun Gannuşi'nin öncelikli meseleleri arasında olduğu belirtilmektedir.

CEZAYİR

Tunus gibi Cezayir de BM'nin Libya çalışmalarını desteklemektedir. Başlangıçta Cezayir'in Libya özel temsilcisi olan Abdulkadir Mesahil Libya'da birçok tarafla görüşüp ülkenin çeşitli bölgelerini ziyaret etmiştir. En son Libya'nın güney bölgelerine giden Mesahil, Tobruk hükümetinin ziyaretlerin kendilerinden izin alınmadan gerçekleştirildiği yönündeki

eleştirilerine maruz kalmıştır. Bu süreçte görevi değişen ve Cezayir Dışişleri Bakanı olan Mesahil'in bakan olmasından sonra Cezayir'in Libya çalışmaları daha çok BM çalışmaları güdümünde devam etmiştir. Cezayir'in daha önceden Libya'nın komşuları grubunda Libya'ya barış gelmesi konusunda yaptığı çalışmalar da BM gölgesinde kalmıştır.

SUDAN

Libya'ya komşu olması dolayısıyla buradaki olaylardan etkilenen ülkeler arasında yer alan Sudan, resmî olarak Halife Hafter'e karşı olsa da Hafter'in paralı askerlerinin çoğu Sudan, Nijer ve Çad'dan gitmektedir. Sudan'dan Hafter'e katılanlar genelde maddi sıkıntı içindeki yoksul kişilerdir. Bu konuyla ilgili geçtiğimiz aylar-

da kamuoyuna yansıyan bir haberde Sudan ordusunun Mısır üniforması giydirilmiş önemli sayıda paralı askeri Mısır sınırında öldürdüğü bildirilmiştir. Sudan, barış çabaları konusunda çok etkin olmasa da her türlü soruna rağmen genel anlamda Libya'nın toprak bütünlüğünü ve birliğini savunmaktadır.

TÜRKİYE

Kaddafi döneminde özellikle ekonomik alanda Libya ile iyi ilişkileri bulunan Türkiye, 2011 yılında başlayan halk hareketleri sırasında Libya'nın istikrarını düşünerek temkinli davranmıştır. Daha sonra Müslüman Kardeşler ve diğer İslami gruplara yakın duran Türkiye, seçimlerden sonra kurulan hükümet de destek vermiştir. Halife Haf-

ter'in darbe girişimini onaylayan Türkiye, bu süreçte Batılı ülkelerin kışkırtmasıyla başlayan Türkiye karşıtlığını önleme konusunda pek etkili olamamıştır. Zaman içinde ilişkiler ve Ankara'nın buradaki siyasi etkisi giderek azalmıştır. Emrullah İşler'in T.C. Libya Özel Temsilci olarak atanmasından sonra yeniden canlandırılmaya çalışı-

lan ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Türkiye, resmî olarak Serrac hükümetini kabul etmekle birlikte Libya'nın toprak bütünlüğü ve birliğinden yana olduğundan, ülkede çatışan bütün tarafların uzlaştırılmasını savunmaktadır. Bu sebeple de tüm taraflarla eşit mesafede görüşmeler yürütmektedir. Libya'nın hem doğu hem de batısındaki parlamentolardan temsilciler farklı zamanlarda Ankara'yı ziyaret ederek üst düzey görüşmeler yapmaktadır. Söz konusu siyasetçi ve parlamenterler arasında bölgelerinde etkin olan isimler de vardır. Mısır'a ve Hafter'e rağmen bu insanların Türkiye'yi ziyaret etmesi, hem ilişkilerin geliştirilmesi açısından hem de stratejik açıdan önem arz etmektedir.

Türkiye Libya ile sadece siyasi ilişkilere değil toplumsal ve kültürel ilişkilere de önem vermektedir.

Türkiye'nin Libya'daki varlığı hem Batılı güçleri hem de Mısır gibi bazı Arap ülkelerini rahatsız etmektedir. Mısırata Belediye Başkanı Muhammed Şitevi ve beraberindeki heyetin 2017 Aralık ayında Ankara'yı ziyaret ettikten sonra Mısırata Havalanı'ndan şehre dönerken suikasta uğraması, Ankara'ya bir mesaj olarak yorumlanmıştır.

Aynı çevreler, Türkiye ve Libya halkları arasına nefret tohumları ekmek üzere tarihî birtakım olayları abartılı olarak gündeme getirip halkı kışkırtmaya çalışmaktadır.

KATAR

Libya ile ilişkiler konusunda Türkiye ile aynı kaderi paylaşan Katar, Hafter tarafından dışlansa da devrimcilerin kapısını çaldıkları ilk devlettir. Birçok devrimciye destek ve

dir. Örneğin, Libya'nın doğusunda 1800'lü yıllarda Karamanlı beyleri ile aşiretler arasında vergi ödeme konusunda yaşanan yerel bir çatışma, sanki soykırım gibi yansıtılarak Mısır medyası tarafından günlerce haber yapılmıştır. Bununla da yetinmeyen Mısır, kendi arşivlerini özellikle Cevazi aşiretine açarak Osmanlı'nın atalarına katliam yaptığı teziyle Türkiye'ye dava açmaları konusunda Cevazileri teşvik etmiştir.

Libya'da Türk yatırımlarının ve vatandaşlarının hedef alınması ise bir diğer düşmanlık göstergesidir. Örneğin Ubari şehrindeki elektrik santralının inşası için bölgede bulunan *Enka* şirketinin üçü Türk biri Alman dört mühendisinin kaçırılması bu açıdan dikkat çekicidir.

2018 yılında yapılacak parlamento seçimlerini destekleyen Ankara için Libya'nın istikrarı önemlidir. Zira Libya'daki krizden ekonomik olarak en fazla zarara uğrayan ülkelerden biri Türkiye'dir. Libya'da barışı tesis etme adına Hafter kontrolünde bulunan doğudaki Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi mensuplarıyla da görüşmeye başlamasından sonra, Ankara'nın yeni süreçte Libya'daki önemli güçlerden olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Libya halkı nezdinde hâlâ olumlu bir imajı bulunan Türkiye için bu durum önümüzdeki döneme ilişkin en önemli avantajdır.

ren Katar, Tebu ve Tuarekler arasında yapılan barış anlaşmasına da ön ayak olmuştur. Katar genel olarak Türkiye ile aynı çizgide hareket etmektedir.

UZLAŞMA ARAYIŞLARI

BARIŞ GÖRÜŞMELERİ

Uzlaşma çabaları çerçevesinde hâlihazırda Libya'da iki çeşit barış çalışması yürütülmektedir: Birincisi BM kapsamında ve çevre ülkelerin inisiyatifleri ile gerçekleşen genel barış inisiyatifleri; ikincisi de yerel dinamikler üzerinden özellikle silahlı gruplar ve ihtilafli aşiretler arasındaki sorunların çözümüne dair yürütülen yerel barış inisiyatifleridir.

BM, ülkede birliğin ve siyasi istikrarın sağlanması için zayıf da olsa barış girişimlerini sürdürmektedir. BM Güvenlik Konseyi Libya krizini çözmek için 2015 yılında Fas'ta kabul edilen "Libya Siyasi Anlaşması"nın mimarıdır.⁷ BM Libya Özel Temsilcisi Gassan Selame, Libya'da barışçıl siyasi geçişin sağlanabilmesi için kapsamlı bir ulusal uzlaşma oluşturmaya çalışmaktadır. Selame özellikle ülkenin güney bölgelerine odaklanmış durumundadır. Libya'nın toprak bütünlüğü ve sınırlarının korunması için petrol kaynaklarının bulunduğu gü-

ney bölgesi bilhassa önem arz etmektedir. BM'nin "geçiş dönemi planında" Libyalıların hayat koşullarını iyileştirecek bir hükümet kurulması, süreklilik arz eden kurumların oluşturulması, anayasa, seçimler ve Libya'nın tümünü kapsayan bir ulusal barış sağlanması amaçlanmaktadır.

Diğer yandan BM'den bağımsız ancak BM'nin desteklediği komşu ülkelerin inisiyatifleri çerçevesinde de barış için bölgesel girişimler yürütülmektedir. BM dışında yürütülen bölgesel ve uluslararası bu çalışmalar, sonunda BM barış projesine bağlanmaktadır. Özellikle Tunus veya Afrika Birliği'nin tarafları uzlaştırma girişimleri ya BM'nin yaptığı çalışmalara destekle sonuçlanmakta ya da akim kalmaktadır. Örneğin beş defa bir araya gelen Cezayir, Mısır ve Tunus dışişleri bakanları bu görüşmelerde deklarasyon yayınlamak dışında bir ilerleme sağlayamamıştır.⁸

BM'nin "geçiş dönemi planında" Libyalıların hayat koşullarını iyileştirecek bir hükümet kurulması, süreklilik arz eden kurumların oluşturulması, anayasa, seçimler ve Libya'nın tümünü kapsayan bir ulusal barış sağlanması amaçlanmaktadır.

Gerek devam eden çatışmalar gerekse yetersiz gıda stoku dolayısıyla Libya genelinde çeşitli kentlerde insani kriz yaşanmaktadır. Özellikle Hafter ve taraftarlarının bazı bölgelerdeki kuşatmaları dolayısıyla buralardaki insani kriz derinleşmiş durumundadır.

Bölgede devam eden bir diğer uzlaşma süreci de yerel düzeyde yürütülen çalışmaları kapsamaktadır. BM'den bağımsız bir şekilde, lokal çatışma bölgelerindeki aşiretlerin ileri gelenleri, çatışan taraflarla görüşüp ateşkes sağlanması için çaba harcamaktadır. Bu tür girişimleri ülkede çatışma yaşanan birçok bölgede görmek mümkündür. Bu çalışmaları genel olarak Meclisi Ayan ve Hukemalar olarak adlandırılan ileri gelen yerel aktörler yürütmektedir. Trablus, Subrata, Sebhe, Ubari, Cufra vd. bölgelerdeki çatışmaların sonlandırılması için bu meclisler etkin bir şekilde çözüm bulmaya çalışmaktadır. Çeşitli aşiret reisleri ve STK'ların gösterdiği bu çabalar, Libya halkı ve silahlı grupları üzerinde etkili olmaktadır. Ancak Libya genelinde özellikle yabancı güçlerin ve Libya'nın enerji kaynaklarını sömürmeye çalışan ülkelerin bu çabaları baltalama girişimleri de aralıksız devam etmektedir. Örneğin yakın bir tarihte Meşashiye ile Kantrar isimli gruplar arasındaki çatışmaları çözmek için arabuluculuk yapmaya giden Verfala kabi-

lesinden kişilerin uğradığı suikastın da bu tür bir komplo olduğu düşünülmektedir.

İNSANİ KRİZ

Libya'da yıllardır yaşanan savaş ülkedeki insani krizi daha da derinleştirmiştir. Ülke genelinde her ne kadar büyük bir açlık veya yoksulluk sorunu olmasa da yıllardır devam eden kaos nedeniyle Libya'nın ekonomik altyapısı neredeyse tamamen çökmüştür. Bu durumun dolaylı etkileri tüm halkın gelir seviyesinin düşmesinde kendini göstermektedir. Bu nedenle özellikle belirli bölgelerdeki halk, bir yandan savaşıyla bir yandan da insani

krizlerle mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Yer altı kaynakları bakımından zengin bir ülke olan Libya'da refah seviyesi geçmişe nazaran bir hayli düşmüştür. Libya dinarının uğradığı değer kaybı, halkın alım gücünü olumsuz etkilemektedir. Ülkede sağlık alanında da ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Hastanelerdeki cihazlar bakımsızlıktan atıl hale gelmiştir. Hükümet ne sağlık konusunda ne de halkın diğer temel

ihtiyaçları konusunda bütçe ayıramamaktadır. Söz konusu bu ekonomik sıkıntıların yanında Libya'nın en büyük sorunu eğitimidir. Özellikle halkın, siyasi sınıfın ve silahlı grupların eğitimsizliğı dikkat çekici boyutlardadır. Uzun dönem Libya'yı yöneten Kaddafi'nin kurduğı eğitimli kent sınıfı, oldukça küçük bir zümredir. Mevcut koşullarda ülkede eğitim imkânları son derece sınırlıdır. Bugün Libya'nın geleceğı ile ilgili tasavvurda bulunanlar, büyük ölçüde başka ülkelerden yönlendirilmektedir. Bu sebeplerle Libya'da çalışma yapan STK'ların ülkedeki gruplar arasındaki uzlaşya katkı sağlamanın yanı sıra odaklanmaları gereken en önemli konu eğitimidir. Nitekim Libya'da silahlı grup-

lar arasındaki anlaşmazlıkların en büyük sebebinin iletişim eksikliğı olduğu görülmektedir.

Gerek devam eden çatışmalar gerekse yetersiz gıda stoku dolayısıyla Libya genelinde çeşitli kentlerde insani kriz yaşanmaktadır. Özellikle Hafter ve taraftarlarının bazı bölgelerdeki kuşatmaları dolayısıyla buralardaki insani kriz derinleşmiş durumundadır.

İnsani anlamda sıkıntı yaşanan yerlerin başında Derne kenti gelmektedir. Bu bölge, Hafter'in Libya'nın doğusunda hâkim olamadığı nadir yerleşim yerlerinden en büyüğüdür. Nüfusu yaklaşık 150.000 civarında olan şehirde Derne Meclisi Şura adındaki devrimci yerel güçler hâkimdir. Buradaki direnci kırmak için bütün şehri kuşatma altına alıp

ambargo uygulayan Hafter, bölgeye hiçbir insani yardım malzemesinin girişine izin vermemektedir. Ayrıca Mısır yönetimi de kendi topraklarında yaşanan her türlü saldırıyı “Derne’den gelen DAESH militanları” gerekçesine dayandırıp bölgeye sık sık hava bombardımanları düzenlemektedir. Hafter ve BAE uçaklarının da zaman zaman bombaladığı şehre yönelik uygulanan ambargo, uluslararası alanda kınansa da kuşatmanın kaldırılması için Hafter’e herhangi bir baskı yapılmamaktadır. Bölge her türlü yardıma muhtaç olmasına rağmen uluslararası camia bu konudaki sessizliğini sürdürmektedir.

İnsani anlamda bir diğer sıkıntılı şehir olan Bingazi’de sayıları 100’ü bulmayan devrimcinin olduğu Hureybiş bölgesi, aylardır Hafter ve taraftarlarının kuşatması altındadır. Daha önce yine uzun bir kuşatmanın ardından ele geçirilmiş olan Ebyar bölgesinde elleri bağlı şekilde infaz edilmiş 37 kişinin cesedi bulunmuştur. Sonrasında, bölgede devrimi gerçekleştiren birçok kişinin daha infaz edilmiş olduğu tespit edilmiştir.

Libya krizinin ortaya çıkarttığı en önemli sorunlardan biri de göçmen meselesidir. Libya’daki savaş ortamı ülkedeki kaçak göçmenlerin sayısının artmasına sebep olmaktadır. Ülkede sınır güvenliği olmadığı için ve mevcut güçlerin büyük çoğunluğunun da çatışma bölgelerine çekilmesinden dolayı denetimler sağlıklı yapılamamaktadır. Bu durum özellikle Akdeniz’deki tekne facialarına zemin hazırlamaktadır. Avrupa Birliği, söz konusu göçmenleri Libya’da engellemeye çalışsa da bu çalışmalar için gerekli desteği veya bütçeyi ayırmamaktadır.

Bunlar dışında Libya içerisindeki göçler de devam etmektedir. Özel-

likle çatışma bölgelerinde yaşayanlar daha güvenli gördükleri Mısırta ve Trablus gibi ülkenin batı kesimlerine göç etmektedir. Söz konusu mültecilerin çoğu genellikle Bingazi’den gelmektedir. 2011 yılından bu yana kamplarda yaşayan Tavurgalılar ise her türlü olumsuzluğuna rağmen kamplarda kalmaya devam etmektedir. Bir süre önce Serrac hükümeti ile Mısırta’nın öldürülen belediye başkanının da katıldığı bir toplantıda uzlaşa sağlanmış ve bu insanlarla evlerine dönmeleri konusunda anlaşılmıştır. Ancak şehirlerinin fazlasıyla tahrip olması sebebiyle Tavurgalıların tamamının dönüşü gerçekleşmemiştir.

Bugüne kadar Libya’dan Avrupa’ya göç etmeye çalışırken hayatını kaybeden Libyalıların sayısı binlerle ifade edilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) göre sadece 2018’in Ocak ayında Libya’dan göç edenlerin sayısı 2.046’dır. Libya’da en önemli toplumsal sorunların başında gelen göç meselesi, güvenlik ve siyasi istikrarın sağlanamayışı sebebiyle çözülememiştir. Diğer Afrika ülkelerinden gelenler için de bir geçiş güzergâhı olan Libya topraklarında hâlihazırda Avrupa’ya geçmek için bekleyen binlerce Afrikalı bulunmaktadır.

Yetersiz altyapı Libya’daki bir diğer önemli sorun alanıdır. Özellikle ülkenin doğu bölgelerinde temiz suya erişim konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Mevcut sistemin yetersizliği ve bakımsızlığı, sorunu daha da çözümsüz bir hale getirmiştir. Bunlar dışında İslam dünyasının en önemli sorunlarının başında gelen eğitim konusu Libya için de son derece kritik bir meseledir. Ülkede bugün okul çağındaki 300.000’den fazla çocuğun eğitimine devam edemediği belirtilmektedir.

İHH TECRÜBESİ VE PROJELER

2011 Şubat devrimiyle birlikte Libya'daki çalışmalarını yoğunlaştıran İHH, ilk olarak ülkenin doğusuna, daha sonra da batıda o dönemde kuşatma altında bulunan Mısrata şehrine bir gemi dolusu yardım malzemesi ulaştırmıştır. İHH'nın Libya'daki yardım çalışmaları 2014 yılına kadar Bingazi ağırlıklı olarak devam etmiştir. Sonraki dönemde diğer bölgelerde de güvenlik koşullarının uygun hale gelmesiyle birlikte vakfın çalışmaları tüm ülke çapına yayılmıştır. Bu tarihten itibaren Trablus ve Mısrata başta olmak üzere, Libya'nın birçok bölgesine yardım ulaştırılmıştır. İHH'nın Libya'daki çalışmaları üç temel başlık altında toplanmaktadır:

1. İnsani yardım
2. Eğitim çalışmaları
3. İnsani diplomasi çalışmaları

İnsani yardım çalışmaları acil yardım, gıda, Ramazan kumanyası, Kurban çalışmaları ve sağlık yardımları kapsamında yürütülmektedir. Bu çalışmalar ülkenin hemen hemen bütün bölgelerinde gerçekleştirilmektedir.

Libya'da bugüne kadar dağıtım yapılan bölgeler: Mısrata, Trablus, Sirte, Ubari, Gad, Kadrun, Derc, Sebhe, Meşaşiye, Zintan, Cufra, Derne, Beyda, Bingazi, Tobruk, Verşufana ve Ecdebya'dır.

Ayrıca Libya'daki geçiş sürecine olumlu katkıları olacağı düşüncesinden hareketle Libya Yerel Yönetimler Bakanlığı ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile de ortak bir çalışma başlatan İHH, Libya'daki belediye başkanlarını eğitim için Türkiye'ye getirmeyi planlamaktadır.

Libya krizinin başlangıcından itibaren bölgedeki insani diplomasi çalışmalarını da sürdüren İHH, bu çalışmalar kapsamında sivillerin kurtarılması ve taraflar arasında uzlaşi için arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Bunlardan birkaçı şu şekilde sıralanabilir:

- 2014 yılında Derne'de tutulan İtalyan esirler, yürütülen yoğun diplomasi çalışmasının ardından serbest bırakılmıştır.
- 2016 yılında Tobruk Meclisi'nde bulunan grupların temsilcileri ile Trablus Ulusal Kongresi'nde grubu olanların temsilcileri ulusal uzlaşi çerçevesinde bir araya getirilmiştir.
- Libya'da sivil toplumun geliştirilmesi ve toplumsal barış için onlarca STK temsilcisine gerek Türkiye'de gerekse Libya'da kapasite geliştirme eğitimleri verilmiştir.
- Kuşatma altındaki Ganfuda'ya gıda yardımı yapılması ve insani koridor açılması için gerekli çalışmalar başarılı biçimde yürütülmüştür.
- Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış Libya'da kalanlar için gerek hukuki gerekse insani destek sağlanmıştır.
- İHH'nın temellerini attığı Mısrata ve Zintan barış görüşmeleri devam etmektedir. Bu girişimlere Subratalı devrimcilerin katılımı da sağlanmıştır.
- Libya'da âlim Şeyh Ali Sallabi'nini Libya'nın farklı bölgelerinden farklı görüşteki insanları toplumsal uzlaşi adına bir araya getirebilmek için yürüttüğü çalışmalara destek verilmiştir.

SONUÇ

Libya'nın devrimden sonra bu kadar ayrışıp hizipleşmesinde dış güçlerin Libya'daki varlığı ve çatışan menfaatleri olduğu kadar, genel ülke çıkarları yerine kendi yerel amaçları için mücadele eden yapılar arasındaki çatışmalar da etkili olmuştur. Aşiret, aile ve buna benzer alt etnik bağlılıklara sahip manipüle edilmeye müsait silahlı ve siyasi gruplar, Libya'da barış konusunda ikna edilmesi gereken unsurlardır.

Kaddafi'nin devrilmesi sürecinde ortak bir amaç çevresinde güçlerini

birleştirmiş olan bu yapıların, ülkenin yeniden kurulması sürecinde çekişme içine girmesi, liderlik sorununu da gündeme getirmiştir. Libya devriminin hedefine ulaşamamasında, ülkedeki önemli isimlerden Mustafa Abdulcelil gibi liderlerin siyasetten erken çekilmeleri de etkili olmuştur. Tecrübeli bu isimlerin yerlerinin doldurulamaması, geçiş sürecindeki ülkede boşluk yaratarak gruplar arasındaki hâkimiyet mücadelesini arttırmıştır.

Libya'da barış süreçlerinin başarısız olması durumunda ülkenin birkaç

parçaya bölünme ihtimali yüksektir. Başta güney bölgeleri olmak üzere ülkedeki kabilelerin siyasallaşan kimlikleri ve askerleşen kuvvetleri, bu durumun en somut sonucu olmaya adaydır. Ayrıca ülke içinde doğu-batı ayrımının giderek daha da birleşmez bir yola girmesi de kaçınılmaz olacaktır. Libya için daha geç olmadan atılması gereken adımların başında çıkarları farklılaşmış grupların ortak bir zeminde buluşturulması gelmektedir. Libya'nın sahip olduğu yer altı zenginlikleri ve Akdeniz'deki stratejik konumu, yabancı ülkelerin iştahını kabartan bir etki yaptığından ülkeyi müdahalelere açık hale getirmiştir. Bu müdahaleler, içerideki aktörlerin ortak bir zeminde buluşmasını zorlaştırmaktadır. Dış güçlerin farklı grupları desteklemesi, sadece Libya'daki istikrarı bozmakla kalmamakta, ülke içindeki rekabeti küresel ve bölgesel bir çekişmenin parçası haline getirmektedir. Bu da çözümü daha da zorlaştırmaktadır.

SONNOTLAR

- ¹ Lisa Snderson, "Tribe and State: Libyan Anomilies", *Tribes and State Formation in the Mddle East*, (Ed.) Philip Shukry, Joseph Kostiner, California: University of Berkeley Press, 1990, s. 10-11.
- ² <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libya-nin-yeni-aktorleri-siyasi-partiler>
- ³ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/libya-nin-yeni-aktorleri-siyasi-partiler>
- ⁴ [http://www.libyanexpress.com/libyas-strongman-haftar-contracted-is-](http://www.libyanexpress.com/libyas-strongman-haftar-contracted-israeli-lobbying-firm-to-better-his-image-in-us/)

[raeli-lobbying-firm-to-better-his-image-in-us/](http://www.aljazeera.com.tr/haber/libya-nin-yeni-aktorleri-siyasi-partiler)

- ⁵ <http://alwasat.ly/ar/mobile/article?articleid=160260>

- ⁶ <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/libyan-rights-groups-accuse-uae-war-crimes-170926203806162.html>

- ⁷ <https://unsmil.unmissions.org/sites/default/files/n1744332.pdf>

- ⁸ <http://allafrica.com/stories/201711160822.html>

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

2010 yılı sonunda Ortadoğu ve Kuzey Afrika İslam diyarlarında başlayan halk hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri Libya'dır. Uzun dönem Osmanlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra bir müddet İtalyan işgaline uğrayan Libya'nın kabilevi toplumsal yapısından dolayı merkezî sisteme dayalı idaresi hep zor olmuştur. Söz konusu bu özelliğinin etkilerini Arap Baharı'ndan sonra oluşan siyasi ve askerî yapılanmalarda da görmek mümkündür. Bingazi, Trablusgarp ve Fizan bölgelerini kapsayan modern Libya'nın bu ayrılıkları, ülkede günümüzde yaşanan ihtilafların da fay hatlarını oluşturmaktadır.

www.insamer.com

info@insamer.com

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الاجتماعية